

Indosace směnky a vyloučení námitek směnečného dlužníka

Josef Kotásek

1. Nabyvatel směnky (indosatář¹) má při indosaci pod kontrolou zpravidla jenom jedno směnečné prohlášení – prohlášení svého indosanta – a i to ne za všech okolností. Pro každého dalšího nabyvatele směnky by tak jistě bylo ideální, kdyby se mohl spolehnout na starou zásadu *quod non est in cambio, non est in mundo* – a nemusel se zabývat jinou skutečností než textem směnky. Bezpečnost hospodářského provozu jistě vyžaduje, aby kupujícím zamýšlená příznivá změna – nabytí práv ze směnky – nebyla narušena okolnostmi, které jsou neznámé a z pouhého formálního obsahu listiny je nelze rozpoznat.

Ze strany směnečných dlužníků (akceptanta, trasantanta, indosanta, avalisty, čestného příjemce a výstavce vlastní směnky) však mohou povstávat nejrůznější námítky. Dlužník se bude jistě bránit placení, když byl jeho podpis na směnce zfalšován, vynučen násilím nebo získán podvodem. Stejně tak se bude zavazaná osoba – mnohdy s nemenší intenzitou – bránit tehdy, jestliže zaniknul kauzální vztah, pro který byla směnka použita (příslušný směnečný dlužník potom zpravidla zastává stanovisko, že by zaplacením směnky plnil „neexistující závazek“).

Pokud bychom bez dalšího umožnili dlužníkům vznášet veškeré námítky vůči všem dalším majitelům směnky, připravili bychom tento cenný papír o *raison d'être*.

Bezohlednému pohybu směnky, který vyhovuje věřitelům, však konkurují zájmy směnečných dlužníků, jejichž právní jistotu zde můžeme spatřovat v tom, že jim nevznikne závazek proti jejich vůli. Proto

ani opačný přístup, tedy úplné vyloučení všech myslitelných námitek, nelze akceptovat, jakkoli jistě platí, že čím rychleji a bezohledněji se směnka pohybuje, tím více se blíží svému vlastnímu určení. Dlužníky bychom totiž zatížili takovými riziky, že by to ve výsledku rovněž ohrozilo směnečný provoz. Za takových neúnosných podmínek by se (předpokládáje racionální chování dlužníků a jejich svobodnou vůli) prostě žádné směnky nevyskytovaly.

Způsob, jakým zákon vyvážil vzájemně se vylučující zájmy směnečných věřitelů a dlužníků, představuje jednoznačně ústřední téma směnečného práva.

Předmětem tohoto příspěvku nebudou všechny námítky směnečných dlužníků, nýbrž jen ty, které lze ve smyslu § 17 ZSŠ² označit za námítky pocházející z vlastních vztahů. Základní normou, která upravuje přípustnost těchto námitek i vůči dalším nabyvatelům směnky, je právě ustanovení § 17 ZSŠ: *Kdo je žalován ze směnky, nemůže činit majiteli námítky, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k výstavci nebo k dřívějším majitelům, ledaže majitel při nabývání směnky jednal vědomě na škodu dlužníka.*

Jak vidíme, ZSŠ vychází z toho, že námítky z vlastních vztahů k výstavci či předchozímu majiteli budou v zásadě vyloučeny. Jde o nejdůležitější ze všech vlastností podporujících oběh směnky. K vyloučení námitek směnečných dlužníků podle § 17 ZSŠ však nemusí obecně dojít vždy. V tomto článku se budu věnovat jen subjektivním předpokladům zachování námitek směnečných dlužníků, tedy předpokladům spočívajícím v osobě nabyvatele. Stranou

¹ Pokud nebude uvedeno jinak, bude předmětem tohoto příspěvku pouze ordresměnka.

² Zákon směnečný a šekový č. 191/1950 Sb., ve znění z.č. 29/2000 Sb. (dále jen ZSŠ) s tím, že tato i všechny další citace ZSŠ se týkají – pokud nebude uvedeno jinak – čl. I zákona. Citace jiných předpisů vycházejí ze standardu citací nakladatelství C. H. Beck.

mé pozornosti přitom zůstanou ty okolnosti zachování námitek z vlastních vztahů, které jsou založeny na na objektivním základě (např. na způsobu nabytí směnky).

2. Obecně se vyloučení námitek spojuje právě s indosací směnky a s ustanovením § 17 ZSŠ. Podle mého názoru se však přitom nesprávně opomíjí skutečnost, že vyloučení námitek je fakticky dvojího druhu³:

Jako prvotní vyloučení námitek označují restriktci námitek, kterou nacházíme především u směnky cizí, typicky ve vztazích mezi remitentem a akceptantem. Pokud např. směnečník akceptuje směnku emitovanou k zaplacení ceny z kupní smlouvy uzavřené mezi výstavcem a remitentem, nemůže se potom vůči remitentu odvolávat na případné vady koupené věci či na neplatnost této kupní smlouvy⁴.

Důvody, proč směnečník vlastně akceptoval, remitenta v zásadě nemusí zajímat. Akceptant není účastníkem kauzálního vztahu (myšleno vztahu mezi výstavcem a remitentem⁵), jeho námitka z kupní smlouvy by proto byla nepřijatelnou námitkou z cizího práva („ex iure tertii“)⁶. Již úplně nesmyslná by byla námitka neexistence kauzálního vztahu, kterou zde někteří dlužníci dovozují. Kauza podpisu totiž leží v akceptantově vztahu k výstavci.

Také proto nesly v dřívějších dobách směnky nejrozličnější avíza, která směnečníka informovala o tom, proč by měl směnku akceptovat a k jakému závazku by ji měl zúčtovat. Například Švamberg⁷ popisuje dřívější praxi, kdy výstavce zasílal směnečníkovi zvláštní dopis zvaný směnečné návěští neboli avízo, v němž mu vysvětloval, jaká pohnutka jej vedla k tomu, aby na něj směnku vydal. Účelem směnečného avíza bylo připravit směnečníka na to, že mu v dohledné době bude předložena směnka k přijetí.

S oběžností souvisí prvotní vyloučení námitek jen nepřímo, neboť z něj od počátku profituje již první nabyvatel směnky (remitent), aniž by vůbec muselo dojít k převodu. Z toho vyplývá, že se zákonnou ordrekvalitou směnky prvotní vyloučení námitek rovněž nemá nic společného; na věci se totiž nic nezmění ani u rektasměnek.

Velmi dobře lze shora uvedené dokumentovat i na poukázce (§ 535 a násl. ObčZ), na jejíž zásadách

je směnka vybudována. Poukázka se opravňuje poukazník vybrat plnění u poukázaného a poukázaný se zmocňuje, aby splnil poukazníkovi na účet poukazatele. Přímý nárok nabude poukazník proti poukázanému jen tehdy, obdrží-li projev poukázaného, že poukázku přijímá. Poukázka je tedy konstruována podobně jako trata, přičemž jednotlivé osoby mají následující analogické postavení: poukazatel (assignant) = výstavce, poukázaný (assignát) = směnečník, poukazník (assignatář) = remitent. Tím, že poukázaný oznámí poukazníkovi přijetí poukázky, vzniká mezi nimi právní vztah a poukazník může uplatnit nárok na plnění přímo proti němu⁸. Současně podle § 537 ObčZ platí, že jestliže poukázaný přijme poukázku vůči poukazníkovi, může uplatnit jen takové námitky, které se týkají platnosti přijetí nebo které vyplývají z obsahu poukázky nebo z jeho vlastních vztahů k poukazníkovi (např. námitka započtení jeho vzájemné pohledávky proti poukazníkovi). Poukázaný však nemůže s úspěchem namítat započtení své pohledávky, kterou má proti poukazateli, a vůči poukazníkovi nemůže uplatnit ani jiné své námitky, které mohl vznést vůči poukazateli. Jsou totiž vyloučeny námitky vyplývající z úhradového a valutového poměru⁹.

Prvotní vyloučení námitek není absolutní. Podobně jako u druhotného vyloučení námitek může dlužník uplatnit námitky z vlastních vztahů v případech, kdy nabyvatel směnky jednal vědomě na jeho škodu (viz dále).

3. Oběžností směnky nejvíce přispívá druhé, odvozené vyloučení námitek proti směnečnému závazku, za které – jak jsem uvedl výše – směnka vděčí indosaci a které je založeno na ustanovení § 17 ZSŠ.

Indosatář nabývá práv ze směnky přímo a nevstupuje do obecněprávních vztahů se směnkou související. Rubopis tak podle § 17 ZSŠ v zásadě zhoršuje pozici každého dlužníka a připravuje jej o obranu, kterou by měl u běžného postoupení pohledávky. Indosace je naproti tomu výhodná pro nabyvatele, který nemusí brát ohled na případné vztahy dlužníka k předchozímu majiteli. Rubopis směnky tak zpravidla umožňuje směnce dosáhnout plného osvobození od všech vztahů, které existují mezi původními stranami.

Účinek rubopisu je v této souvislosti popisován Chalupou jako abstrakční¹⁰. S tímto pojmem na více

³ Stejně jako na skutečnost, že v § 17 ZSŠ se hovoří nejenom o vlastních vztazích vůči předchozímu majiteli, nýbrž také o vztazích vůči trasantu.

⁴ Ledáže by to ve smlouvě mezi ním a remitentem bylo uvedeno. I v tomto případě by daná úmluva měla účinky pouze parciální; vůči dalším eventuálním majitelům by ji majitel namítat v zásadě nemohl.

⁵ Což nevylučuje, aby měl vlastní vztahy k remitentu a z nich mu povstaly příslušné námitky.

⁶ Z povahy věci proto vyplývá, že prvotní vyloučení námitek nepřichází v úvahu u směnek znějících na vlastní řad výstavce.

⁷ ŠVAMBERG, G.: Naše jednotné směnečné právo, Praha, Palásek/Kraus, s. 59.

⁸ Vztah mezi poukazatelem a poukazníkem se označuje jako valutový poměr, vztah mezi poukazatelem a poukázaným jako krycí poměr.

⁹ JEHLIČKA/ŠVESTKA/ŠKÁROVÁ: Občanský zákoník. Komentář. 5. vydání. Praha, C.H.Beck 1999, s. 539.

¹⁰ CHALUPA, R.: Indosament a jeho pravidelné účinky, Právní rádce 11/1996, s. 18.

místech ostře polemizuje Kovařík¹¹. Ve svém komentáři k tomu např. uvádí, že si lze „ostatně představit, i když nepříliš často, že proti remitentovi by dlužník žádné způsobilé námitky neměl, ale protože má jiné obchodní a právní vztahy k x-tému indosatáři, má až proti této osobě námitky, kterými se povinnosti zaplatit podle směnky ubrání, ačkoliv vůči předcházejícím majitelům by se neubráníl“. Podle Kovaříka je tedy možné, že se naopak převodem směnky meze nesporností a abstraktností směnky zúží.

S Kovaříkovým závěrem souhlasím, ovšem domnívám se, že je potřeba v argumentaci zdůraznit okolnost, která použití pojmu „abstraktní“ účinky rubopisu skutečně vyvrací. Okolnost, že směnku může nabýt osoba, vůči které má dlužník protipohledávku, nebo osoba, která jedná vědomě na škodu dlužníka, nelze podle mého názoru argumentačně využít. Většinu shora uvedených výhrad, které byly vzneseny vůči pojmu „abstraktní účinky směnečného rubopisu“, lze totiž odbyt již tím, že Chalupa sám označuje tyto účinky za pravidelné¹² (a také poukazem na ustanovení § 495 ObčZ).

Nemělo by se ale zapomínat na vyloučení námitek, které nastává již od počátku a ke kterému není žádné indosace potřeba. Právě s ohledem na existenci tzv. prvotního vyloučení námitek není pojem „abstraktní“ účinky rubopisu zcela přesný. Tento termín by mohl svádět k mylné domněnce, že abstraktnost směnky je jen produktem indosace.

4. Z druhotného vyloučení námitek směnečných dlužníků neprofituje pouze další nabyvatel, který získává abstraktní pohledávku, nýbrž – konsekventně domyšleno – i její převodce. Směnka jej totiž nejenže zbavuje břemena prokazovat kupci své kauzální právo a jeho obsah, ale zakládá pro něj navíc možnost převést na jiného více práva, než mu náleží. Setkáváme se zde s další výjimkou ze zásady „*nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*“, tedy ze zásady, že nikdo nemůže na druhého převést více práva, než mu samotnému náleží.

To je pozice, která může být výhodně „zhodnocena“ a která představuje pro původního majitele *cum grano salis* i jakousi „odměnu“ za to, že dlužníka dokázal přimět k vydání směnky. Navíc možnost převodu působí i jen ve své potenciální podobě; je automaticky součástí hodnot, kterými věřitel disponuje. I každý další majitel je možným převodcem.

Vyloučení námitek z vlastních vztahů ovšem nemůže být absolutní, zejména ne v těch případech, kde jednání nabyvatele směnky dostalo charakter jednání proti dobrým mravům. Jednou ze základních zásad právního systému je pravidlo, že by se nikdo neměl v rozporu s dobrými mravy obohacovat na škodu jiného. V ustanovení § 17 ZSŠ, které lze chápat jako konkretizaci a vyjádření této obecné zásady, se stanoví podmínky, za kterých zůstávají dlužníku – přestože došlo ke směnečněprávnímu převodu – námitky zachovány.

Podle – z pohledu dlužníka – paliativního ustanovení § 17 ZSŠ lze tedy proti indosatáři uplatnit námitky, které by bylo lze vznášet proti jeho předchůdci a výstavci. Pro úspěšné uplatnění námitky musí směneční dlužníci prokazovat vědomé jednání na jejich škodu při nabývání směnky, které spočívá v tom, že nabyvatel věděl o možných námitkách dlužníka a směnku přesto ke škodě dlužníka nabyl.

Námitka vědomého jednání na škodu dlužníka není samostatnou námitkou proti směnečnému platebnímu rozkazu a nepodléhá principu koncentrace řízení¹³. Je pouze klíčem otevírajícím bránu pro uplatnění námitky z vlastních vztahů k výstavci a předchozímu majiteli i proti indosatáři.

5. Při prokazování znalosti možných dlužníkových námitek bude dlužník opravdu nucen dokázat indosatáři vědomost o této dlužníkově možné obraně. **Nepostačuje neznalost námitek, i kdyby byla výsledkem hrubé nedbalosti indosatáře.**

Opačný názor založený na tom, že nového nabyvatele diskvalifikuje již hrubá nedbalost, se objevuje jen ojedinele. Mezi nejpropracovanější v tomto směru patří argumentace rakouského autora Gustava Stanzla, jenž své názory shrnul v habilitační práci „*Böser Glaube im Wechselrecht*“ („Zlá víra ve směnečném právu“)¹⁴.

Autor v tomto rozsahem nevelkém spisu dochází k závěru, že čl. 17 JZS¹⁵ je třeba vykládat tak, že pro přípustnost tam uvedených námitek stačí vždy již pouhá hrubá nedbalost ze strany nabyvatele směnky. Význam jeho díla zvyšuje i skutečnost, že k jeho pojetí se dokonce po určitou dobu přiklonil – byť formou pouhých *obiter dictum* – i rakouský nejvyšší soud (OGH)¹⁶.

Stanzl se snaží o sjednocení předpokladů zachování námitek podle § 17 ZSŠ s ustanovením o nabytí od neoprávněného majitele v § 16 odst. 2 ZSŠ. Na pří-

¹¹ KOVAŘÍK, Z.: Směnka a šek v České republice, 2. vydání, Praha, C.H. Beck 1997, s. 124 – 125; KOVAŘÍK, Z.: Zákon směnečný a šekový. Komentář. 2. vydání, Praha, C.H. Beck 1999, s. 69.

¹² CHALUPA, R.: Indosament a jeho pravidelné účinky, Právní rádce 11/1996, s. 18.

¹³ Srovnej k tomu také judikát uvedený v PPvP č. 7-8/1998, s. 28.

¹⁴ STANZL, G.: Böser Glaube im Wechselrecht, Hermann Böhlau Verlag, Graz, 1950.

¹⁵ Jednotný směnečný zákon (dále jen JSZ) byl produktem Ženevské směnečné konference konané v roce 1930. Stanzl při své polemice vychází právě z textu tohoto vzorového zákona. Citované články odpovídají znění příslušných ustanovení našeho směnečného zákona, proto přejímám Stanzlův argumentaci i s jeho citacemi JSZ.

¹⁶ OSTHEIM, R.: Zur Lehre von den Einwendungen im Wechselrecht, FS Kastner, 1974, s. 352.

kladu demonstruje nepřipustnost rozdílů mezi § § 16 odst. 2¹⁷ a 17 JSZ¹⁸: Kupující vydá¹⁹ ve prospěch svého dodavatele jako kauci směnku opatřenou svým blankoindosamentem; tímto zajišťuje zaplacení kupní ceny za suroviny, které mu budou v budoucnu dodány. Z obchodu však z nějakého důvodu sejde a odběratel proto požaduje směnku zpět. Dodavatel však mezitím směnku v nekalém úmyslu indosuje na bankéře.

V úvahu nyní podle Stanzla přichází tři varianty, když bude rozhodující, zda bankéři při nabývání směnky pochybné okolnosti směnky (fakticky její zpronevěra) 1. byly známy (jednal ve zlé víře), 2. nebyly známy a ani je nemusel znát (jednal v dobré víře) a 3. nebo je neznal, ač je znát měl (jednal v hrubé nedbalosti).

V prvním případě je podle citovaného autora zřejmé, že odběratel může od bankéře žádat vydání směnky podle § 16 odst. 2 JSZ. Je však možné, že k uvedené žalobě na vydání nedojde (např. proto, že se odběratel obává procesního rizika, resp. proto, že již došlo k protestaci směnky a další indosace měla účinky postoupení pohledávky – viz k tomu § 20 ZSŠ). Odběratel je sice formálně zavázán (jeho blankoindosament neměl pouze účinky převodní, ale i garanční), mohl by se však úspěšně bránit případné žalobě ve smyslu § 17 JSZ.

Rovněž u druhé varianty je výsledek očividný. Jestliže bankéři nelze přičítat při nabývání směnky ani hrubou nedbalost, nemůže dlužník zpochybňovat jeho legitimitu ze směnky, tím spíše mu nemůže namítat nic z vlastních vztahů k dodavateli.

Nejzajímavější je proto zcela jistě varianta třetí. Také zde může podle Stanzla odběratel požadovat svou směnku zpět jako její původní majitel. Co kdyby však bankéř zamýšlel bránit se námitkou z kauzálního vztahu mezi ním a dodavatelem (pravděpodobně námitkou neexistence kauzálního závazku)? Může ji indosatáři namítat?

Pokud bychom podle Stanzla nepřipustili pro tyto námitky již hrubou nedbalost (což ale podle mého názoru možné není), dojdeme k závěru, že námitka z kauzálního vztahu přípustná nebude, neboť nejsou splněna přísnější kritéria § 17 JSZ. Podle § 16 odst. 2 JSZ by mohl odběratel odmítnout placení, zatímco podle § 17 JSZ by musel zaplatit. Takový výsledek považuje Stanzl za neuspokojivý a nijak neodůvodnitelný. Autor proto dochází k závěru, že pro úspěšné uplatňování námitek spadajících pod § 17 JSZ postačí již hrubá nedbalost nabyvatele s tím, že tuto skutečnost nepřímou předpokládali na ženevské konfe-

renci i tvůrci Jednotného směnečného zákona.

Uvedené pojetí je zjevně nesprávné a je zcela neslučitelné se zněním zákona. Pokud by zákonodárce usiloval o to, aby kritérium „hrubé nedbalosti“ platilo i v případě námitek podle § 17 ZSŠ, nic mu nebránilo, aby to v daném ustanovení zakotvil. Již ze srovnání textu § 16 odst. 2 a 17 ZSŠ zjistíme, že nejde o nezamýšlenou duplicitní úpravu. Stanzl jednak zjevně pomíjí závěry a zprávy ze Ženevské směnečné konference (ve své vlastní práci je přitom sám podrobně prezentuje), jednak opomíjí vlastní genezi všech předpisů, které pojednávají o zlé víře a hrubé nedbalosti (čl. 10, čl. 16 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 JSZ).

Navíc se lze domnívat, že uvedené difference mezi předpoklady námitek podle § § 16 odst. 2 a 17 ZSŠ jsou i z věcného hlediska dostatečně odůvodnitelné.

Je třeba rozlišovat *ratio legis* každého ze zmíněných ustanovení. Zatímco § 16 odst. 2 ZSŠ dává odpověď na otázku, komu náleží práva, která byla do směnky inkorporována, zaobírá se ustanovení § 17 ZSŠ tím, zda a v jakém rozsahu tato směnečná práva majiteli náleží.

Zcela jinak je proto věc řešena, jestliže chráníme zájmy směnečného věřitele ve smyslu § 16 odst. 2 ZSŠ. Toto ustanovení se zabývá otázkou, zda se nový nabyvatel stal řádným majitelem směnky. Zde již nejsou v konkurenci zájmy směnečného dlužníka a věřitele, nýbrž zájmy dvou věřitelů. Tyto osoby jsou ve stejném postavení a proto je logické, že zákon klade na dobrou víru nabyvatele větší nároky, než je tomu v případě, který spadá pod ustanovení § 17 ZSŠ.

6. Ze shora uvedeného vyplývá, že podle § 17 ZSŠ musí jednání nabyvatele směnky doprovázet jeho vědomé jednání na škodu dlužníka. Formulace § 17 ZSŠ přitom napovídá, že půjde o více než pouhou znalost námitek. Musí k tomu přistoupit také vědomí toho, že nabytím směnky skutečně vznikne dlužníkovi škoda tím, že přijde o námitky. Půjde tedy o určitý hodnotící soud, který nabyvatel učinil při nabývání směnky.

Nabyvatel – kterým samozřejmě může být i úplný laik – si ovšem zpravidla nebude schopen vytvořit přesnou a dokonalou právní představu o účincích směnečného indosamentu. Postačí tedy vědomí toho, že ztrátou námitek utrpí dlužník určitou újmu. Úmysl ze strany věřitele či eventuální dohody původního majitele s novým (indosamenty „na oko“) se nevyžadují. Nepostačí pouhá znalost okolností, kte-

¹⁷ Uvedené ustanovení zní takto: „Pozbude-li někdo směnky jakýmkoliv způsobem, není nový nabyvatel, který prokáže své právo způsobem uvedeným v odst. 1, povinen směnku vydat, ledaže ji nabyl ve zlé víře anebo se při nabývání směnky provinil hrubou nedbalostí“.

¹⁸ STANZL, G.: Böser Glaube im Wechselrecht, Hermann Böhlau Verlag, Graz, 1950, s. 36.

¹⁹ Svěbytnost Stanzlova příkladu (který má samozřejmě předjímat výsledek) spočívá v tom, že se vychází z poměrně vzácné situace. Odběratel totiž zůstává majitelem směnky. V praxi by kauzální směnka nebyla zastavena jako věc, nýbrž převedena.

ré zakládají osobní námitky proti dřívějšímu majiteli směnky, musí k tomu přistoupit také vědomost nabyvatelova o tom, že nabytím poškozuje dlužníka. Znalost námitky tak ještě nemusí být (i když zpravidla bude) nabyvateli osudná.

Zdálo by se, že nebude lehké nalézt případy, kdy znalost námitky nebude ještě zakládat „vědomé jednání na škodu“. Ale rovnice *znalost námitky = vědomé jednání na škodu dlužníka* opravdu neplatí paušálně²⁰. Smitek a Štěpina uvádí právě jako takový příklad variantu, kdy je „*sice známo nabyvateli směnky, že bylo vadné zboží, jež mělo být zaplacené směnkou, kde mohl však (nabyvatel – pozn. J.K.) důvodně spoléhat na to, že se prodávatel zboží v době do splatnosti směnky o věci jinak dohodne s kupcem a tohoto uspokojí*“²¹. S tímto názorem se lze ztotožnit, ale v našich současných podmínkách nebude zřejmě autory popisovaná varianta dvakrát častá.

Za stěží přijatelný však již v tomto ohledu považují názor Hefermehla, který nedovozuje vědomé jednání na škodu dlužníka ani tehdy, když nabyvatel může počítat s tím, že dlužník se bude po zaplacení moci úspěšně hojit ve směnečném postihu²². Újma směnečného dlužníka zde totiž podle mě spočívá již v tom, že po nějakou dobu ponese náklady (a riziko regresu) ze svého. I kdyby se v rámci postihu postižený nakonec opravdu domohl svých práv od bonitního regresního dlužníka, nezmění to nic na situaci, že mu újma již vznikla.

Závěrem tedy můžeme k jednání nabyvatelova směnky podle § 17 ZSŠ zkonstatovat následující: **Hrubá nedbalost nepostačuje, úmysl se ale nevyžaduje.** Nabyvateli musí být zřejmé, že dlužníku by ztráta námitky uškodila, a tento následek by měl být součástí jeho vůle, ať už tyto následky chtěl vyvolat nebo je jen bral jako důsledek svého jednání v potaz.

7. Vědomé jednání na škodu dlužníka je časově fixováno pouze na okamžik nabytí směnky. Bez výjimky zde platí římskoprávní parémie *mala fides superveniens non nocet* (pozdější zlá víra neškodí).

Nejde přitom o specialitu směnečného práva. Bez podobného obecného principu by pozbyly veškeré úpravy chránící dobrou víru nabyvatelů svůj smysl. Jestliže se např. až při řádném předložení směnky k placení věřitel dozví o tom, že je zde oprávněných námitky dlužníka, nemá to pro principiální nemožnost jejich uplatnění již žádný význam.

V této souvislosti se můžeme setkat s jevem, který označují jako „**informační paradox**“, neboť se ukazuje, že příliš mnoho informací může být nakonec na škodu nabyvatelova. Nabyvatel se při nákupu směnky vlastně ocitá v postavení kupujícího zajíce v pytli. Dokonalá představa o kauzálním podkladu směnečného závazku, způsobu podepisování a možnost kontroly se mu v zásadě naskytá pouze u směnečného závazku svého indosanta.

Jinak tomu bude zpravidla u směnečných prohlášení jiných dlužníků. Když se tedy potenciální kupec směnky – např. z oprávněné obavy z námitky absolutních – začne informovat u dlužníka o okolnostech vystavení směnky, je docela možné, že se tímto způsobem dozví také o oprávněných kauzálních námitkách dlužníka a při nabytí směnky tak bude jednat vědomě na škodu dlužníka.

V našich podmínkách, kdy o zaplacení stále ještě rozhoduje více ochota dlužníka platit než rychlý tlak zvěnců, je přitom téměř nemyslitelná varianta, že někdo zakoupí směnku bez toho, že by se informoval o dlužnicích (pokud se nespokojí s bonitním indosantem jakožto postihovým dlužníkem). Dochází tak k paradoxní situaci, kdy je nákup směnky bez rozsáhlého ověřování – s důvěrou v jednotlivé podpisy a bonitu dlužníků – spíše podezřelý a vede mnohé automaticky k podezření, že za indosamentem stojí nekalá shoda za účelem vyloučení námitky dlužníků.

Skutečnost, že jinak žádoucí postup účastníků – spolehnout se na obraz směnky bez podrobných kontrol – u nás budí spíše nedůvěru, je „dobovým tancem“, který doufejme brzo opustíme a jež by neměla pro nás být východiskem dalekosáhlých úvah o změněné povaze směnky a funkci směnečného oběhu.

8. Směnka zatížená námitkami z osobních vztahů je v rukou původního věřitele zdánlivě úplně bez hodnoty. Remitent takové směnky stojí před vysoce pravděpodobným rizikem, že mu při uplatňování směnečných práv bude dlužník oprávněně vznášet námitky. Na ceně může taková směnka získat pouze tím, že ji buď za úplatu převede indosamentem na třetí osobu, čímž se směnka „očistí“ od námitky dlužníka, nebo se pokusí výnos ze směnky získat prostřednictvím nastrčené třetí osoby.

I proto se v praxi objevují tzv. **indosamenty na oko**, tedy předstírané, simulované indosamenty. Jde

²⁰ Opačně v německé literatuře např. ERNST JACOBI, který ze znalosti námitky automaticky dovozuje vědomost o poškození dlužníka (JACOBI, E.: Wechsel- und Scheckrecht unter Berücksichtigung des ausländischen Rechts, Berlin 1955, Verlag de Gruyter & Co., s. 89).

²¹ Autoři pokračují ve své argumentaci takto: „Možno také připustit, že snad ve většině případů bude nabytí směnky, doprovázené znalostí nabyvatelovou o osobních námitkách dlužnických, založených proti výstavci nebo předchůdci nabyvatelovu, zahrnovat také již jednání na škodu dlužníka. Jen tam, kde nabyvatel při nabytí směnky mohl bezpečně počítat s odklizením takových námitky v přiměřené době, dříve než dojde k uplatnění směnečného nároku, nebude lze uznat, že nabyvatel jednal vědomě na škodu dlužníka“ (SMITEK/STĚPINA: Jednotný směnečný řád, Praha, V. Linhart 1941, s. 124).

²² BAUMBACH/HEFERMEL: Wechselgesetz und Scheckgesetz, 20. vydání, Mnichov, C.H.Beck 1997, s. 262. V této souvislosti Hefermehl dále uvádí judikát, podle něhož nezakládá nákup předdatované směnky vědomé jednání na škodu dlužníka; takového jednání se však věřitel dopustí, jestliže ví, že podkladem směnky je pohledávka ze hry (cit. dílo, s. 263).

o případy, kdy se majitel směnky zatížená námitkami dlužníka tajně dohodne se třetí osobou, že na ni směnku indosuje. Nový nabyvatel směnky má za úkol směnku uplatnit s tím, že eventuální námitky dlužníka odrazí s odkazem na § 17 ZSŠ. Cílem takových „převodů“ není ani tak převod práv ze směnky jako spíše bezproblémové inkaso dlužníka, který by se jinak vůči původnímu majiteli mohl úspěšně bránit relevantní námitkou. **Majitel směnky se skrže jiného snaží udělat to, co nemůže udělat sám.** Již staré latinské rčení takovou možnost zavrhuje: *nemo potest facere per alium, quod per se non potest*. Podívejme se proto na tuto problematiku blíže.

Jak uvádí Švamberg²³, je takový rubopis svou podstatou pouhým předstíráním, simulací indosamentu a pokud se zjistí, že je tu takový případ, právem je nutno připustit námitky z osoby převodce.

Podobně i Chalupa²⁴: „*Simulačním indosamentem je směnka převáděna nikoli za účelem transferu vlastnických práv ke směnce a práv vyplývajících z této směnky, ale právě za účelem navození abstrakčních účinků indosamentu. Charakter simulačního indosamentu tedy nevyplývá z jeho textu, nýbrž z cíle, kterým indosant s indosatářem indosací směnky sledovali. Zalovaný směnečný dlužník musí v takovém případě při uplatnění mimosměnečných námitek, které má vůči simulačnímu indosamentovi, prokázat, že indosament má simulační povahu. Při nabývání směnky simulačním indosamentem jedná indosatář vědomě na škodu dlužníka, absence abstrakčního účinku simulačního indosamentu je tedy v komentovaném ustanovení“ (§ 17 ZSŠ – pozn. J. K.) upravena výslovně, a to přímo v komentovaném ustanovení in fine.*

Podle mého názoru se i zde bude dlužník vůči novému majiteli bezpečně bránit jen námitkou vědomého jednání na svou škodu (tedy podle § 17 ZSŠ).

Alternativní přístup zde představuje **analogické použití § 18 ZSŠ o prokuraindosamentech (§ 18 ZSŠ)**. Tak to v některých případech konstatuje např. judikatura rakouská. Námitky dlužníka by tak zůstaly zachovány i proti indosatáři s ohledem na ustanovení § 18 ZSŠ odst. 1.

Zdálo by se, že obě pojetí se ve výsledku vlastně neliší a že v zásadě můžeme zkonstatovat pouze konstrukční rozdíly. Tedy prokáže-li se simulační rubopis, prokáže se tím „vědomé jednání na škodu dlužníka“, resp. je tím dána ohledně námitek dlužníka odůvodněnost aplikace § 18 odst. 1 ZSŠ. Výsledek je shodný – zachování námitek směnečného dlužníka i vůči dalšímu nabyvateli. To by byl pouze povrchní závěr.

Představme si např. situaci, kdy **závadný cíl sleduje pouze indosant a indosatář o ničem neví.**

Ve sporu potom počne indosatář před soudem vypovídat (a bude to i bezpečně prokázáno), že směnku převzal pouze jako zástupce majitele směnky a jako takový má jen během jeho nepřítomnosti na území České republiky vykonat práva ze směnky. Výnos ze směnky má být podle výpovědi směřován „skutečnému“ majiteli a indosatář si ponechá pouze provizi za provedené inkaso. Žádná ze stran nenavrhlá použití prokuraindosamentu, neboť o této možnosti ani nevěděla (resp. o ní nevěděl indosatář). O námitkách dlužníka ovšem nabyvatel nic netušil a dovídá se je teprve ve sporu. Ponechává na uvážení soudu, zda mu práva ze směnky přizná, nicméně na svých právech musí s ohledem na zájmy klienta trvat.

Zde se tedy nemůžeme opřít o ustanovení § 17 ZSŠ, neboť v tomto hypotetickém případě nejednal nabyvatel směnky vědomě na škodu dlužníka při nabývání směnky (o námitkách se dověděl až během soudního sporu). Zda budeme moci využít v dané věci nauky o simulovaných úkonech (§ 41a ObčZ) a celý indosament tak ohledně námitek dlužníka hodnotit jako zmocňovací rubopis, bude záležitostí konkrétních okolností případu.

9. Podívejme se nyní blíže na to, do jaké míry lze ovlivnit zachování námitek z vlastních vztahů podle § 17 ZSŠ pomocí fakultativních doložek na směnce. Ve směnkách se někdy vyskytují zákonem neupravené doložky, které informují např. o kauzálním vztahu vedoucímu k použití směnky, k faktuře, ke které se směnka zúčtovává apod. Dříve se označovaly jako doložky **hodnotové** či **valutové**, neboť oznamovaly, jak výstavce dostal nebo má dostat úplatu²⁵. Zvláště v těch provozech, kde je rozšířeno používání směnek, si lze bez podobných doložek jenom těžko představit bezpečnou orientaci v celé směnečné agendě.

Změní se nějak postavení dlužníka použitím doložky na směnce, která informuje o druhu kupovaného zboží?

Mohu konstatovat, že i kdyby na směnce byla hodnotová doložka o druhu kupovaného zboží, nebude to hrát v zásadě žádnou roli, i kdyby tato doložka byla sebevíce exotická a ponoukala nabyvatele k dalšímu průzkumu.

Zákon totiž nevyžaduje od nabyvatele směnky, aby si před jejím nabytím vyžádal informaci od směnečných dlužníků, např. o tom, zda je vše v pořádku ohledně emise směnky, či o tom, jaký zde byl důvod pro vystavení směnky apod. Uvedené jednání není ani pevně zakotvenou usancí, ani si je nelze vynutit doložkou o druhu zboží na směnce.

²³ ŠVAMBERG, G.: Naše jednotné směnečné právo, Praha, Palásek/Kraus 1941, s. 115.

²⁴ CHALUPA, R.: Zákon směnečný a šekový – komentář, I. díl (směnky), Praha, Linde 1996, s. 169.

²⁵ ROUČEK (ROUČEK, F.: Nové československé právo směnečné, Brno, Barvič Novotný 1931, s. 77.) uvádí, že takové doložky nemají směnečně-právního významu, mohou však mít význam v otázce důkazu, zda nějaký obligační poměr byl podkladem pro vystavení směnky, jelikož může vyznačit poměr mezi výstavcem a remitentem (je-li doložka na směnce), nebo indosantem a indosatářem (je-li v indosamentu) anebo důvod, proč bylo akceptováno (je-li v akceptu).

Tyto fakultativní klauzule tak nejsou veřejností vnímány, jsou to spíše jen jakési prázdné floskule, které mohou nanejvýš vzbudit zvědavost nezasvěcených osob. Pokud se věřitel inspirován těmito odkazy uvolí k určité investigativní činnosti, bude tak činit ve svém vlastním zájmu, ne snad proto, že by šetřil zájmů směnečných dlužníků. Co je kauzálním vztahem směnečného závazku, je pouze věcí dotčených účastníků. Koneckonců se tento kauzální vztah může během života směnky měnit.

Samotná pasivita nabyvatele – i když by mohla být v některých případech hodnocena jako hrubá nedbalost – nemůže založit námitku „vědomého jednání na škodu dlužníka“. Hrubá nedbalost diskvalifikuje nabyvatele jen v případě nabývání směnky od neoprávněného majitele (zde se nabyvatel směnky vystavuje nebezpečí, že bude muset směnku podle § 16 odst. 2 ZSŠ vydat oprávněnému majiteli – viz § 16 odst. 2 ZSŠ) nebo při nabývání směnky, která byla při vydání neúplná a byla doplněna v rozporu s dohodou o vyplňovacím právu (zde mu může být namítáno nedodržení těchto dohod podle § 10 ZSŠ). Shora uvedený názor jistě nebude sporný.

Zatímco u běžných hodnotových doložek je tedy situace zřejmá, zcela jinak tomu dle mého názoru bude v případě „hodnotové“ doložky typu „*Tato směnka kryje tříměsíční půjčku ve výši deset tisíc korun českých*“ u směnky znějící na trojnásobnou sumu či doložka „*K zajištění pohledávky z partie mariáše sehrané dne 5. 2. 1999 v restauraci U Čápa*“. Je otázka, zda by se takové doložky mohly stát základem námitky, že nový majitel směnku nabyt vědomě ke škodě dlužníka.

V praxi lze ovšem těžko předpokládat ochotu směnečného věřitele přihlásit se v textu listiny k lichvě či vůli poukázat na kauzální vztah v případech, kdy důvodem použití směnky je právě jeho zakrytí směnečným závazkem.

Lze snad proto příklady uvedených doložek odbyt stejně, jak to u podobných hypotetických příkladů činí v úvodu své knihy „*Naše jednotné směnečné právo*“ provoprespublikový autor Gustav Švamberg²⁶: „*Pouštím ze zřetele jinak kulturně zajímavé výklady historické a všeobecně známé výklady o hospodářském významu směnky, ba dokonce i otázky ryze teoretické, pokud nemají nejmenšího vztahu k životní praxi a patří spíše do muzea právních zvláštností, jako např. jaké následky by mělo, kdyby někdo vystavil směnku na rubu velebného obrazu Rafaelova nebo kdyby ji*

vytesal do náhrobního kamene Sv. Petra v Římě.“

Podobný luxus v argumentaci (odkazem na nepravděpodobnost posuzovaného případu a tedy jeho nepraktičnost) si ovšem jistě nelze dovolit u následujících otázek: Platí závěr u hodnotových doložek i pro doložky „*kauční směnka*“ či „*depotní směnka*“?

Tyto doložky se na směnkách někdy skutečně objevují. Nejprve je třeba zabývat se vlastní podstatou kaučních a depotních směnek. Směnka neexistuje ve vzduchoprázdnu a nebývá zpravidla emitována bez právního důvodu. Pravidelně se používá v souvislosti s jinými právními vztahy, kde plní úlohu platební či zajišťovací. Vzhledem ke kauzálnímu vztahu vystupuje v těchto třech podobách:

Účastníci si mohou předně dohodnout **placení směnkou**. V tomto případě dojde k zániku platebního závazku z kauzálního vztahu, a to ke dni předání směnky věřiteli²⁷. V této podobě se směnky prakticky nevyužívají a v případě pochybností je nutno mít za to, že účastníci placení směnkou nezamýšleli. Směnka zpravidla představuje pouhý pokus o placení, nikoliv placení samotné.

Druhou možností představuje placení **prostřednictvím směnky** (*pro solvendo*). Nedochází zde k zániku platební povinnosti z kauzální pohledávky. Toto plnění bude v praxi pravidelně sjednáváno. Pohledávka ze smlouvy se směnkou svým způsobem „*utvrzuje*“. To ovšem neznamená, že dlužník ze směnky a současně z kauzálního vztahu musí za všech okolností z hospodářského hlediska plnit dvakrát. Ochrana před duplicitním placením mu poskytuje ObchZ v § 334. Pro obchodní závazkové vztahy se zde stanoví, že pokud bylo dohodnuto placení prostřednictvím směnky, je věřitel oprávněn požadovat na dlužníku splnění kauzálního závazku, jen když nemůže dosáhnout jeho splnění ze směnky. Domnívám se, že cestou analogie dojdeme ke shodnému závěru i pro neobchodní závazkové vztahy²⁸.

Třetí funkcí směnky ve vztahu ke kauzálním závazkům představuje funkce **zajišťovací**. Právě tuto úlohu plní směnky, které se často označují jako **kauční** či **depotní směnky**.

Zákon směnečný a šekový se o pojmech „*kauční*“ či „*depotní*“ směnka vůbec nezmiňuje. R. Chalupa²⁹ je definuje jako směnky, které jsou věřiteli z příčinného závazkového vztahu dávány s tím, že mají být použity až poté, co bude neúspěšně uplatněna pohledávka z příčinného právního vztahu. V jednom ze svých po-

²⁶ ŠVAMBERG, G.: *Naše jednotné směnečné právo*, Praha, Palásek/Kraus 1941, s. 4.

²⁷ V literatuře se poněkud opomíjí skutečnost, že v tom případě smlouva, kterou uzavírá převodce s nabyvatelem zboží, bude mít fakticky povahu smlouvy směnné.

²⁸ KOTÁSEK, J.: Směnka a její kauza, *Právní rozhledy* č. 12/1997, s. 620. I bez výslovné úpravy této otázky, kterou u nás představuje § 334 ObchZ, došla v podstatě ke shodným závěrům i rozhodovací praxe soudů s SRN a v Rakousku. Viz např. HUECK/CANARIS: *Recht der Wertpapiere*, 12. vydání, Mnichov, Verlag Franz Vahlen 1986, s. 172. Zde se uvádí, že námitka vydání směnky představuje překážku řízení u kauzálního závazku.

²⁹ CHALUPA, R.: *Depozitní a depotní směnky*, č. 4/1996, s. 143.

sledních článků³⁰ se citovaný autor znovu vrací k této problematice a označuje předmětný typ smének jednoduše jako **směnky zajišťovací**³¹.

Jak uvádí R. Chalupa v citovaném článku, je směnka vystavená za účelem zajištění pohledávky „zpravidla označována jako směnka krycí, méně často i jako směnka kauční nebo směnka depotní. Všechna uvedená označení souvisí se zajišťovací funkcí tohoto typu směnky. Pojmy krycí směnka a kauční směnka souvisejí v podstatě přímo (tato směnka kryje příčinnou pohledávku, slouží jako kauce pro případ nesplnění příčinného závazku). Pojem depotní směnka souvisí nepřímě (jedním z pravidelných rysů krycí směnky je skutečnost, že tato má zůstat v úschově čili depotu věřitele z příčinného vztahu). Všechna uvedená označení směnky jsou však s její zajišťovací funkcí svázána jen zprostředkovaně. Nenalézám žádný důvod, proč nerespektovat nejtěsnější spojení označení typu směnky a jeho determinující zajišťovací funkce, a neoznačovat předmětný typ směnky jako směnku zajišťovací“.

Je však otázkou, zda by nebylo do budoucna přece jen vhodnější rozlišovat směnky zajišťovací (kauční) a depotní. Zatímco u směnky zajišťovací jde o modus spojení smluvních a směnečných závazků, směnka depotní řeší jen otázku indosace v tom smyslu, že listina nemá být převáděna. Touto doložkou se nic neříká o tom, zda směnka byla dána za účelem zajištění, či pro soluto, resp. pro solvendo. Jinak řečeno: depotní směnka může být nejen směnka zajišťovací, ale i směnka daná pro soluto³² či pro solvendo. Pojem kauční a depotní směnky se může – ale nemusí – překrývat.

Směnka kauční (zajišťovací) má být naproti tomu použita věřitelem (eskontována či dána dále za účelem placení), jen když není řádně a včas splněn závazek z kauzálního vztahu³³. Dlužník z takové směnky vkládá do věřitele značnou důvěru, když předpokládá, že využije svých práv jen v předem dohodnutém případě. Zatímco věřitel ze směnky vydané pro solvendo musí hledat uspokojení nejprve ze směnky, je věřitel směnky vydané jen k zajištění v zásadě oprávněn použít směnku jen v případě, když zajištěná pohledávka dospěje. Jestliže však věřitel tuto důvěru zneužije a směnku převede na jiného, nemůže se dlužník dohody s původním věřitelem v zásadě dovolávat. Situace dlužníka je

tu podobná jako u velmi oblíbených tzv. fiduciárních převodů práva realizovaných podle občanského zákoníku (viz § 553 ObčZ). Jak vidno, je otázka, do které skupiny směnka v daném případě spadá, otázku vlastních vztahů mezi stranami.

Tyto doložky nemají ten význam, že směnka nemůže být vůbec nikdy uplatněna. Pokud by se „depotní“ doložka tohoto charakteru na směnce objevila, byly by tu důvody pro závěr o neplatnosti směnky, neboť není splněna bezpodmínečnost prohlášení trasanta či výstavce vlastní směnky.

Na stránkách odborné literatury je možnost založení vědomého jednání na škodu depotní nebo kauční doložkou předmětem diskusí. Podle R. Chalupy³⁴ může dlužník do směnky vyznačit, že se jedná o krycí směnku, která nemá být obchodována: „Tímto samozřejmě neovlivní indosabilitu směnky, ale výrazně ztíží takový převod směnky, při kterém by nabyvatel nejednal vědomě na škodu dlužníka“. Podle citovaného autora poskytuje taková depotní doložka směnečnému dlužníkovi dostatečnou ochranu před jejím neoprávněným uplatněním.

K těmto doložkám se rovněž vyjadřuje Z. Kovařík³⁵. Konstatuje, že vedlejší hodnotové doložky slouží k orientaci původních účastníků směnečného vztahu a nelze z nich dovozovat, že by nový majitel musel mít znalost o eventuálních námitkách dlužníka: „K tomu nejsou tyto doložky určeny ani zamýšleny, a tak nejsou ani praxí chápány. Jinak tomu ovšem může být, pokud jde o určité údaje na směnce, z nichž by bylo možné seznat, že jde o směnku určenou ke speciálním účelům, nebo by z nich dokonce plynulo, že majitel není oprávněn směnku převádět... Předpokládá to ovšem, že půjde o údaje, které budou obecně chápány v tomto významu. Zvláště je to zřejmé u smének zajišťovacích, kde z podstaty věci vyplývá, že směnky má být užito až v případě, kdy nebude jiná povinnost splněna (např. údaj ve směnečném prohlášení „kauční směnka“). V podstatě stejnou povahu mají směnky depotní, i když u nich již bylo by nutné dovodit, že samotný údaj „depotní směnka“ je obchodní veřejností bez dalšího chápán správně. Obdobně „směnka krycí“, což byl dříve zcela přesný termín s jednotně uznávaným obsahem. Zda je tak chápán i dnes, nelze zatím označit za jisté a muselo by to být dovozeno“³⁶.

³⁰ CHALUPA, R.: Zajišťovací směnka, Právní rádce, č. 9/1999, s. 19.

³¹ CHALUPA, R., op. cit. v předchozí pozn. pod čarou, s. 19.

³² Tato varianta je ovšem prakticky nereálná; ten, kdo dal směnku namísto peněz a splnil svůj závazek bude jen stěží trvat na tom, aby směnka zůstala mimo oběh.

³³ Takto zajištěny nemusí být zajištěny jen závazky peněžité, v praxi jsem se setkal se směnkou použitou k zajištění eventuální pohledávky z porušení zákazu konkurence.

³⁴ CHALUPA, R.: Depozitní a depotní směnky, Právní rozhledy, č. 4/1996, s. 144.

³⁵ KOVAŘÍK, Z.: Směnka a šek v České republice, 2. vydání, Praha, C.H. Beck 1997, s. 69.

³⁶ Podobné závěry vyplývají i z judikátu z Vážného sbírky, č. 10921 (Rozh. ze dne 3. července 1931, Rv II 397/31): Směnka krycí slouží k zajištění závazku. Krycí směnku lze dát do oběhu, může se však uplatnit teprve, až bude lze dobývat pohledávku jí krytou. Byla-li umluvena nepřevoditelnost směnky, působí tento ve směnce obsažený zákaz proti každému nabyvateli tak, že může směnečný dlužník použití proti němu námitek, jež měl proti původnímu věřiteli; nabyvatel takové směnky nemá postihu. Není-li dohoda o nepřevoditelnosti směnky vyjádřena ve směnce řečeným zákazem, působí jen proti takovému nabyvateli směnky, jenž věděl nebo musel

Je však otázkou, zda je ochrana uvedenými doložkami ochranou právní či jen faktickou (tím, že opatrného věřitele spíše odradí od nákupu takto cejchovaného instrumentu).

Stejně jako ve všech shora uvedených případech hodnotových doložek budou eventuální indosace platnými převody směnky. Může ale být novému majiteli směnky po právu namítáno, že směnku nabyl od remitenta, aniž by si vyžádal souhlas dlužníka a že tedy vědomě jednal na jeho škodu? Lze vůbec platně vystavit směnku, která by pouhou doložkou diskvalifikovala každého nabyvatele směnky z řádného nabytí tím, že mu vnutí před nabytím směnky určitou informační povinnost?

Pro účinky těchto doložek vůči nabyvatelům bývá argumentováno tím, že uvedená doložka jasně znamená, že podpisatel směnky podepsal směnku za určitých podmínek. Nabyvatel, který je nerespektuje, nemůže jednat jinak než na jeho škodu. Jiní autoři se omezují na pouhé konstatování. Např. Hefermehl³⁷ označuje námitku depotní směnky za osobní námitku ve smyslu § 17 a uvádí, že dalšímu nabyvateli směnky se může dlužník úspěšně bránit námitkami vůči remitentu, pokud je z listiny zřejmé, že se jednalo o depotní směnku.

Podle jiných názorů jde o nepřípustnou myšlenkovou zkratku, která nepatřičně rozšiřuje striktně stanovené bariéry § 17 ZSŠ. Tyto skeptické hlasy vychází z toho, že samotná doložka „depotní“³⁸ či „kauční“ směnka nepostačí k tomu, abychom o nabyvateli mohli bezpečně prohlásit, že jednal „vědomě na škodu dlužníka“ ve smyslu § 17 ZSŠ. Depotní (resp. kauční) směnky nejsou ničím jiným, než směnkami danými s tím, že nebudou dále převáděny (resp. že budou uplatněny až za splnění určitých okolností). To ovšem neznamená, že směnka nebude nikdy předložena a že z ní majitel práva nevykoná nikdy svá práva, takový význam přece mít doložka nemůže (nemá-li celou směnku zneplatnit faktickou podmínkou v textu listiny).

Jestliže se ovšem remitent rozhodne raději směnku převést (není např. ochoten vést soudní spor o práva ze směnky), nemůže se o nabyvateli paušálně bez dalšího prohlásit, že jednal vědomě na škodu dlužníka. Vždyť jaká škoda by vznikla dlužníku převodem směnky, pokud je vše v kauzálním vztahu v pořádku? Na místo původního majitele může žalovat nový, aniž by se automaticky jednalo o postup poškozující dlužníka! Nový nabyvatel v takovém případě vůbec nemůže jednat

na škodu dlužníka, i kdyby to sebevíc zamýšlel. Bude sice v takových případech jednat bezpochyby v hrubé nedbalosti, ta jej ovšem bude diskvalifikovat jen u blankosměnek, resp. při nabývání směnky od neoprávněného majitele.

U kaučních směnek bychom fakticky vnutili věřiteli informační povinnost o kauzálním vztahu, což je v přímém rozporu s funkcí směnky, jež má nabyvatele právě takových zkoumáním ušetřit.

Odpověď na shora uvedenou otázku není jednoduchá a názory se různí. Vzhledem k neexistující judikatuře není jasné, jak se k takovým doložkám postaví soudní praxe. Ta se možná nebude muset uvedenými doložkami zabývat, protože nabyvatel takových směnek se bude jen těžce hledat, a je tedy vysoce pravděpodobné, že listina zůstane v rukou remitenta, který také bude práva ze směnky uplatňovat. V takovém případě jsou eventuální námitky dlužníka z kauzálního vztahu přípustné (arg. a contrario k § 17 ZSŠ – s výhradou tzv. prvotního vyloučení námitek).

Osobně se kloním k poměrně pesimistickému závěru, že fakultativní doložka „depotní směnka“ nebo „kauční směnka“ nezakládá ještě automaticky „vědomé jednání na škodu dlužníka“ podle § 17 ZSŠ. Takové jednání nabyvatele lze podle okolností hodnotit jako hrubou nedbalost, ta však ve smyslu uvedeného ustanovení nemůže mít význam.

Můj závěr se v tomto směru tedy neliší od hodnocení tzv. hodnotových doložek. Podpůrně lze k tomu navíc uvést, že se oba případy vlastně týkají téhož, totiž osobního vztahu mezi dotčenými osobami.

RESUME

Zu den immer noch nicht bereinigten Streitfragen des Wechselrechts gehört die Frage, unter welchen Voraussetzungen ein in Anspruch genommener Wechselschuldner die Erfüllung der sich aus dem Wechsel ergebenden Verpflichtung verweigern kann, mit anderen Worten, welche Einreden (und unter welchen Umständen) gegen seine Zahlungsverpflichtung er dem Inhaber des Wechsels entgegenhalten kann. Der Charakter des Wechsels als Umlaufpapiere wird durch den Einwendungsausschluss gemäß § 17 Wechsel- und Scheckgesetz, der den Einwendungsausschluss gegenüber dem nächsten Erwerber eines Wechsels gesetzlich

věděti o takové úmluvě. Zákaz převodu ve směnce neobsažený nemusí znamenatí úmluvu o neplatnosti převodu, nýbrž také jen výhradu námitek proti novému nabyvateli. Protiprávní uplatňování směnky nemůže odůvodnit každý nedostatek opatrnosti (kupecké), nýbrž pouze přímá vědomost o námitce nebo nevědomost zavinená hrubým nedopatřením. Takové hrubé nedopatření nemůže však založití převzetí směnky označené jako krycí, aniž by bylo pátráno, neznamená-li to také nepřevoditelnost směnky.

³⁷ BAUMBACH/HEFERMEHL: Wechselgesetz und Scheckgesetz, 20. vydání, Mnichov, C.H.Beck 1997, s. 258.

³⁸ Abych odstranil pochybnosti, dané tím, že není jisté, jak je doložka veřejností chápána, uvádím jako příklad následující sofistikovanou variantu, která jen fakticky rozvíjí doložku „depotní směnka“: „Tato vlastní směnka byla vystavena za účelem zaplacení pohledávky z kupní smlouvy ze dne 21. 4. 1995, uzavřené mezi AB a XY. Směnka je vystavena jakou depotní směnka a nemůže být převáděna bez souhlasu obou stran kupní smlouvy (výstavce směnky a remitenta). Toto je pouze informační doložka, která nepodmiňuje platební slib uvedený v této směnce a nedotýká se žádným způsobem platnosti směnky ani platnosti případných indosamentů.“

verankert, grundlegend unterstützt. Demnach kann der Schuldner gegenüber einem weiteren Eigentümer in die Lage geraten, in der er keine Einwendung aus dem Kausalverhältnis erheben kann. Vorliegender Aufsatz stellt einen Beitrag zur Diskussion über die Einwendungslehre dar. Hauptaugenmerk wurde auf die Analyse jener Bestimmung des Artikels 17 gelegt, die es den Schuldnern erlaubt, unter gewissen Umständen doch noch Einwendungen aus den Kausalverhältnissen gegen den weiteren Erwerber zu erheben, und zwar dann, wenn der neue Eigentümer beim Erwerb des Wech-

sels bewußt zum Nachteil des Schuldners gehandelt hat. Die Auffassung von G. Stanzl, der das „bewußte Handeln zum Nachteil des Schuldners“ gleichsetzt mit grob fahrlässiger Unkenntnis der Einwendung, wurde hier einer kritischen Betrachtung unterworfen. Eine entsprechende kritische Haltung wurde gegenüber der Vermutung eingenommen, daß man aus einem fakultativen Bestandteil (z.B. Kautions- oder Depotklausel) ohne Weiteres ein „bewußtes Handeln zum Nachteil des Schuldners“ ableiten kann.